

ศิลปวัฒนธรรม

ART & CULTURE MAGAZINE

พระบาง

ปฏิมาศักดิ์สิทธิ์แห่งล้านช้าง :

จากลาวถูกยืมมาไทย

แล้วทำไมไทยต้องส่งกลับลาว?

คำว่า “ลาว”

กับความหมายในทัศนคติของคนไทย

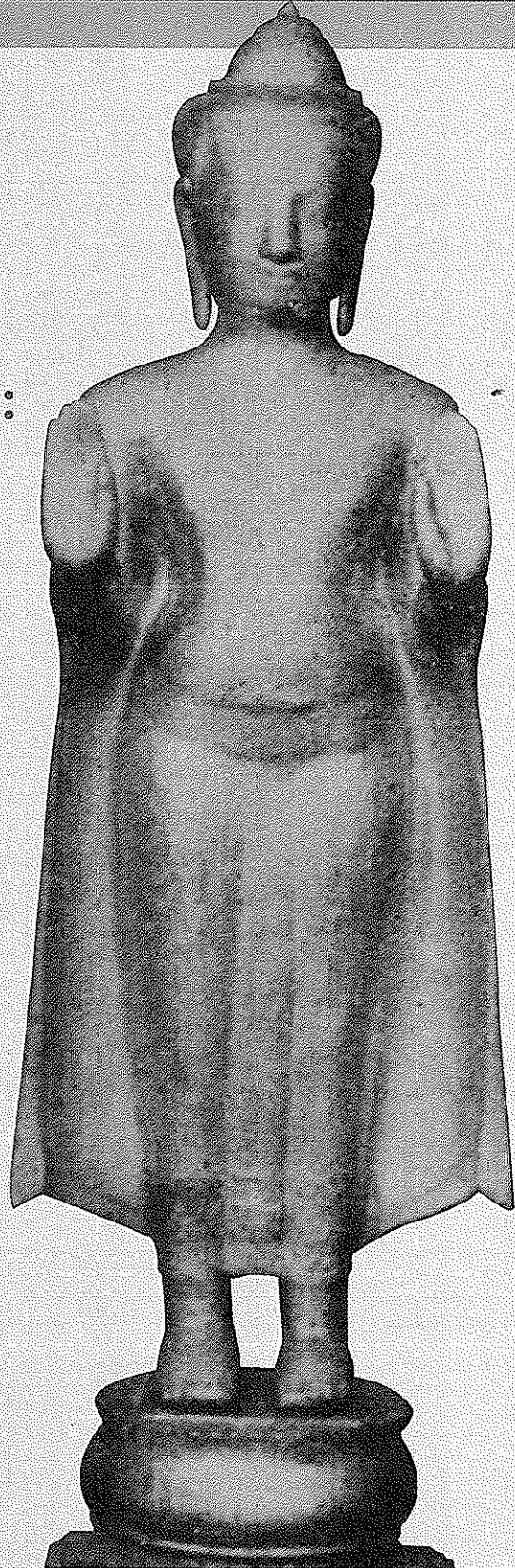
ข้อแก้ตัวของโกษาปาน

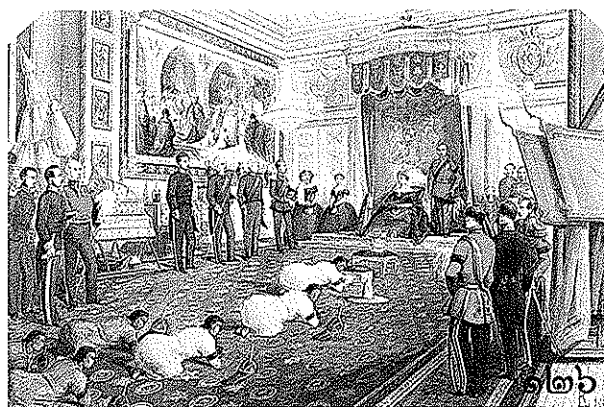
เรื่องประวัติผลัดแผ่นดินพระนารายณ์

วันเด็ก

และ “ความเป็นเด็ก”

ของพลเมืองไทยยุคชาติพัฒนา

ของขวัญปีใหม่ / ชรรค์ชัย บุนปาน

จดหมาย

พระบาง “สัญญาแห่งอำนาจเหนือล้านช้าง”

จากลาวสู่ไทย เหตุใดจึงกลับไปสู่ลาว? / ปฐมพงษ์ สุขเล็ก

การรับรู้และทัศนคติของไทยต่อคำว่า “ลาว” /

ผศ.ดร. เนื่ออ่อน ขวัญทองเขียว

เมื่อ “ลาวปุระ” หรือ “ลพบุรี”

ถูกพระเจ้าสุริยวงมณีที่ ๑ ทำลาย “กลายเป็นป่า” /

ผศ.ดร. ศานติ ภักดีคำ

คำแก้ต่าง-ข้อแก้ตัวของโกษาปาน

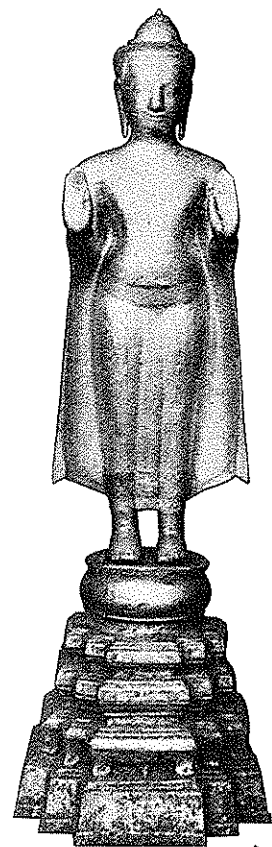
เรื่องปฏิวัติผลัดแผ่นดิน พ.ศ. ๒๒๓๑ / ปรีดี พิศภูมิวิถี

ตามหารูปต้นแบบ ราชทูตไทยเข้าเฝ้าวิกตอเรีย

ไม่ได้อยู่ที่พระที่นั่งจักรีฯ / ไกรฤกษ์ นานา

กาละเทศะในวันเด็กแห่งชาติและความเป็นเด็ก

ในพลเมืองไทยยุคพัฒนา / ภิญญพันธ์ พจนะลาวัณย์

๑๒

๑๓

๑๔

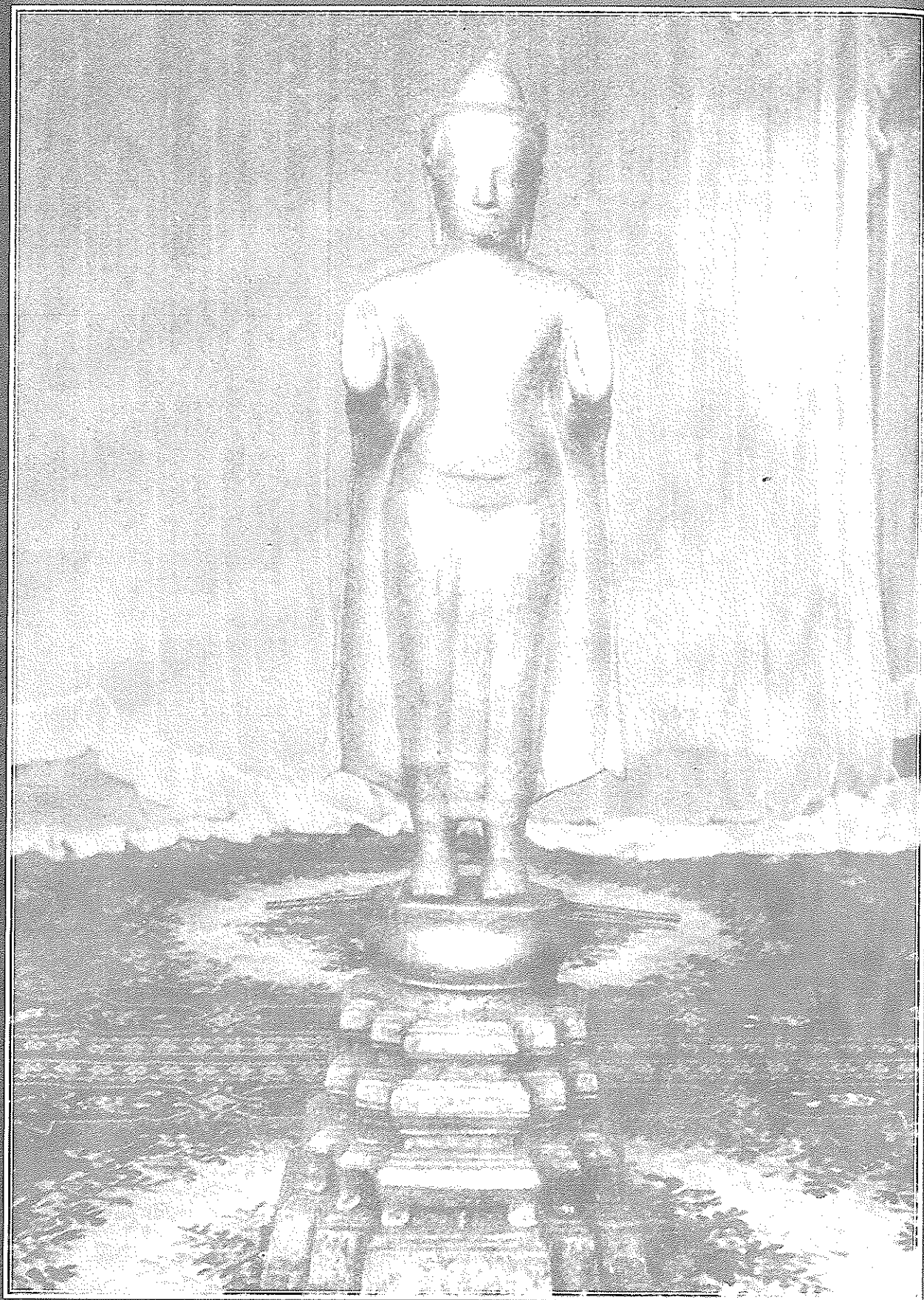
๑๕

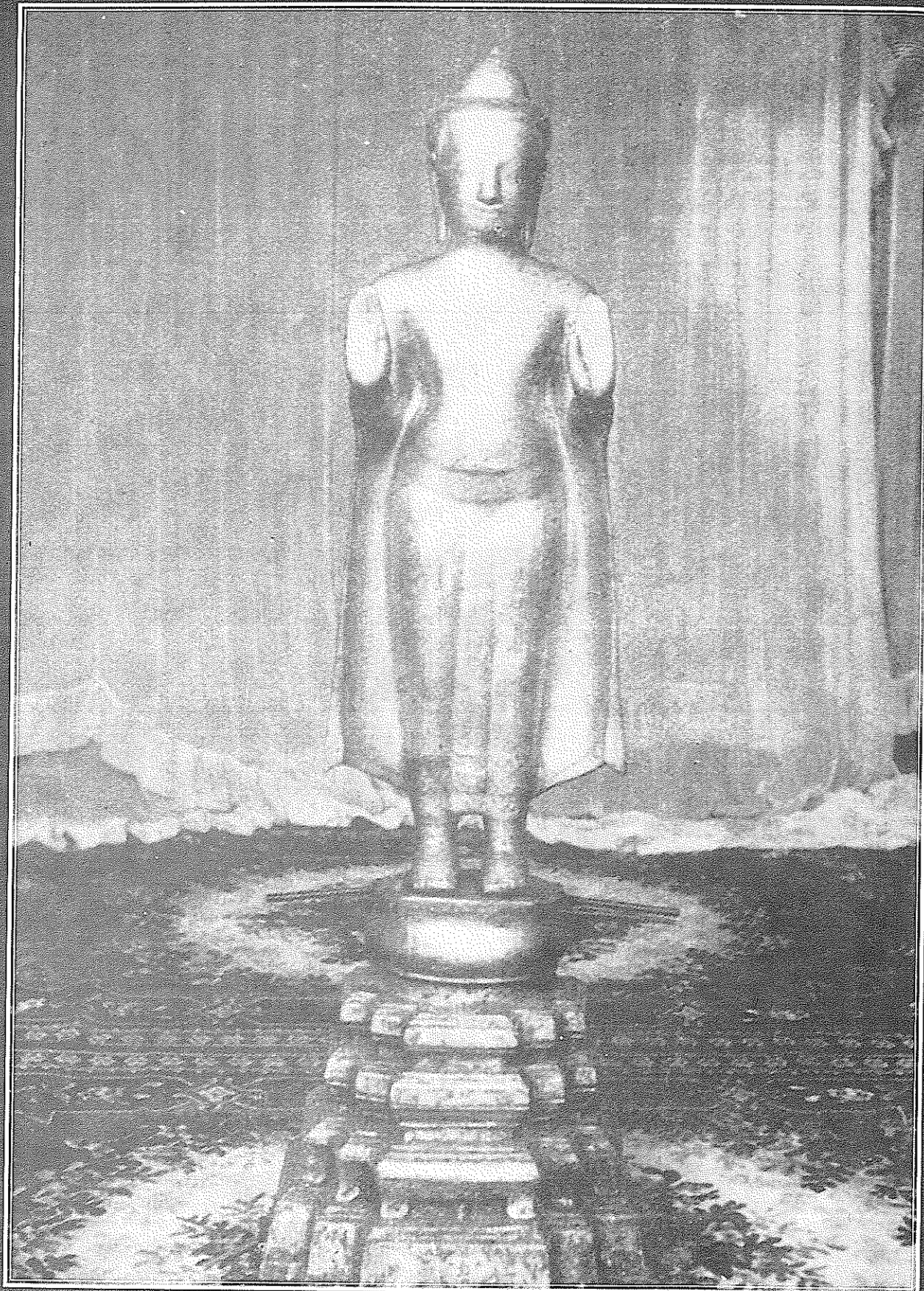
๑๖

๑๗

๑๘

๑๙

พระบาง

“สัญญาแห่งอำนาจเหนือล้านช้าง”

จากลาวสู่ไทย เหตุใดจึงกลับไปสู่ลาว?

ปฐมพงษ์ สุขเล็ก

อาจารย์ประจำสาขาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก

บทนำ

จากเอกสารทางประวัติศาสตร์ฉบับต่างๆ โดยเฉพาะสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ที่กล่าวถึงการศึกสงครามระหว่างราชสำนักไทยและอาณาจักรใกล้เคียง มักกล่าวถึงฝ่ายที่มีชัยชนะได้ขนย้ายทรัพย์สินมีค่า แล้วลางทำลายเมืองกวาดต้อนไพร่พลรวมถึงเหล่าเจ้านายเชื้อพระวงศ์กลับสู่เมืองของตน หรือในสมัยนี้อาจจะเรียกว่า “ค่าปฏิกรรมสงคราม” เป็นค่าชดเชยความเสียหายที่ผู้ชนะเรียกร้องจากผู้พ่ายแพ้ ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงอำนาจที่เหนือกว่า อีกทั้งเป็นนัยสำคัญที่การขนย้าย หรือทำลายสิ่งของบางอย่าง เป็นไปเพื่อ “ทำลายขวัญ” อันเป็นหลักชัยของอาณาจักรนั้นๆ ขวัญกำลังใจสิ่งหนึ่งคือ “พระพุทธรูป”

การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ถือว่ากรุงศรีอยุธยาอยู่ได้อำนาจของพม่าโดยสิ้นเชิง พม่าได้กวาดต้อนไพร่พลเชื้อพระวงศ์ ขนย้ายสิ่งของมีค่ารวมถึงบุคลทำลายพระนคร โดยเฉพาะการเผาทำลายพระศรีสรรเพชญ์ดาญาณอัน

◀ พระบาง (องค์เดิม) ภาพถ่ายเก่า ไม่ทราบสถานที่และปีที่ถ่าย จากหนังสือ “วัดจักรวรรดิราชาวาส รมณวิหาร ๒๕๔๐” ระบุได้ภาพว่า “ประดิษฐานอยู่ในพระวิหารวัดใหม่ นครหลวงพระบาง” แต่ปัจจุบันพระบางองค์นี้ไม่ทราบว่าประดิษฐานอยู่ที่ใด

เป็นพระพุทธรูปสำคัญที่ประดิษฐานในพระอารามพระบรมมหาราชวัง แม้อาจสันนิษฐานได้ว่าการทำลายด้วยการสุมเพลิงครั้งนั้นเพราะเพียงต้องการทองคำจากองค์พระศรีสรรเพชญ์ดาญาณ แต่ไม่อาจมองข้ามได้ว่าเป็นการทำลายขวัญของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา หรือในสมัยกรุงธนบุรีเมื่อสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกนำทัพตีเมืองเวียงจันทน์ พระองค์ก็นำพระแก้วมรกตและพระบางอันเป็นพระพุทธรูปสำคัญของเวียงจันทน์กลับสู่กรุงธนบุรีในฐานะฝ่ายที่มีชัยชนะเช่นกัน (ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ ให้นำพระบางกลับคืนล้านช้าง) และในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทน์ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาราชสุภาวดียกทัพไปปราบ เมื่อปราบกบฏได้เรียบร้อยแล้วพระยาราชสุภาวดีได้อัญเชิญพระบางกลับสู่กรุงรัตนโกสินทร์อีกครั้งในฐานะฝ่ายที่มีชัยชนะ ด้วยความชอบนี้จึงได้รับโปรดเกล้าฯ เลื่อนยศเป็นเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ที่สมุหนายกในที่สุด

การอัญเชิญพระบางมาสู่ราชสำนักไทยเป็นครั้งที่ ๒ ของเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) จึงเป็นนัยสำคัญของ “พระบาง” ทั้งที่สมัยรัชกาลที่ ๑ ได้โปรดเกล้าฯ

ส่งคืนกลับไปแล้ว และท้ายที่สุดในสมัยรัชกาลที่ ๔ ก็โปรดเกล้าฯ ส่งคืนกลับไปอีกเช่นกัน โดยทั้ง ๒ วาระนั้นเป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์ไทยยังคงมีอำนาจเหนือล้านช้าง หลังจากนั้นพระบางก็ไม่เคยอัญเชิญมาไทยอีกเลย

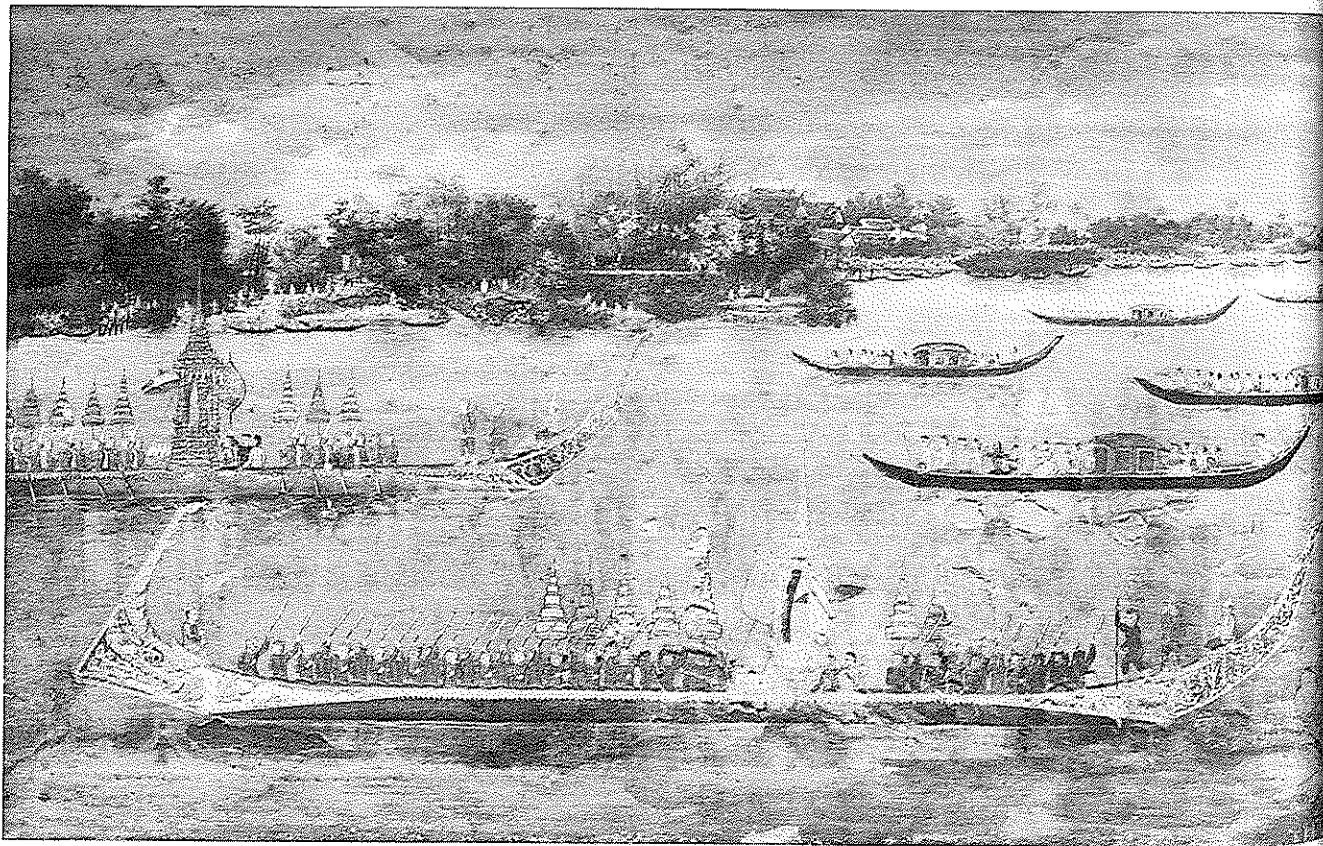
พระบาง พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ตามตำนาน

ตำนานการสร้างพระบางปรากฏในพงศาวดารหลวงพระบาง ตามฉบับที่มีอยู่ในศาลาลูกขุน กล่าวว่าพระอรหันต์ชื่อจุลนาครได้สร้างพระบางขึ้นในศักราช ๒๓๖ ที่เมืองลังกา และได้อธิษฐานบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ๕ พระองค์ ไว้ภายในพระบาง ดังนี้

มีพระอรหันต์องค์หนึ่งชื่อพระจุลนาครอยู่เมืองลังกาทวีป ประกอบด้วยพระไตรปิฎกคิดจะให้พระพุทธรูปสร้างเรื่องไปตราบเท่าถั่วจนถึง ๕๐๐๐ พระวัสสา พระองค์จึงพิเคราะห์ด้วยเหตุจะสร้างรูปพระปฏิมากร จึงให้คน

จิตรกรรมโคลงภาพพระราชพงศาวดาร ตอน "แห่พระแก้วมรกตและพระบางลงมารุ่งธนบุรี"

ไปป่าวร้องชาวเมืองลังกาทวีปให้มาพร้อมกันแล้ว ให้ช่างปั้นรูปพระพุทธรูปเจ้ากพระหัตถ์ทั้งสองขึ้นห้ามเมื่อพระยาภิบาลพัสดุ พระยาโกสิยยกไพร่พลมารบกัณมน้ำโรหิณี ครั้นปั้นเสร็จแล้วคนทั้งหลายก็เอาเงินและทองคำ ทองแดง ทองเหลืองมาให้พระจุลนาครเถรหล่อรูปพระปฏิมากร แล้วชาวเมืองลังกาก็พากันทำสักการบูชาต่างๆ พระจุลนาครเถรพระยาลังกาพร้อมกันยกเอาพระปฏิมากรขึ้นตั้งไว้ในปราสาท ขนานนามตั้งว่าพระบาง แล้วพระจุลนาครเถรจึงอัญเชิญพระบรมธาตุ ๕ พระองค์ ใส่ผอบแก้วขึ้นตั้งไว้บนอาสนะทองตรงพระพักตร์พระบาง อธิษฐานว่าพระบางองค์นี้จะได้เป็นที่ไหว้ ที่บูชาแก่เทพยดาตามมนุษย์ทั้งปวงถาวรสืบไปถึง ๕๐๐๐ พระวัสสา ก็ขอให้พระบรมธาตุ ๕ พระองค์เสด็จเข้าสถิตอยู่ในรูปพระบางนั้น แล้วพระบรมธาตุเสด็จเข้าอยู่ที่พระนาถองค์ ๑ อยู่ที่พระหนององค์ ๑ อยู่ที่พระอุระองค์ ๑ อยู่พระหัตถ์เบื้องขวาองค์ ๑ อยู่พระหัตถ์เบื้องซ้ายองค์ ๑ แล้วพระบางก็ทำปาฏิหาริย์มหัศจรรย์ต่างๆ ได้มีการสมโภช ๗ วัน ๗ คืน"

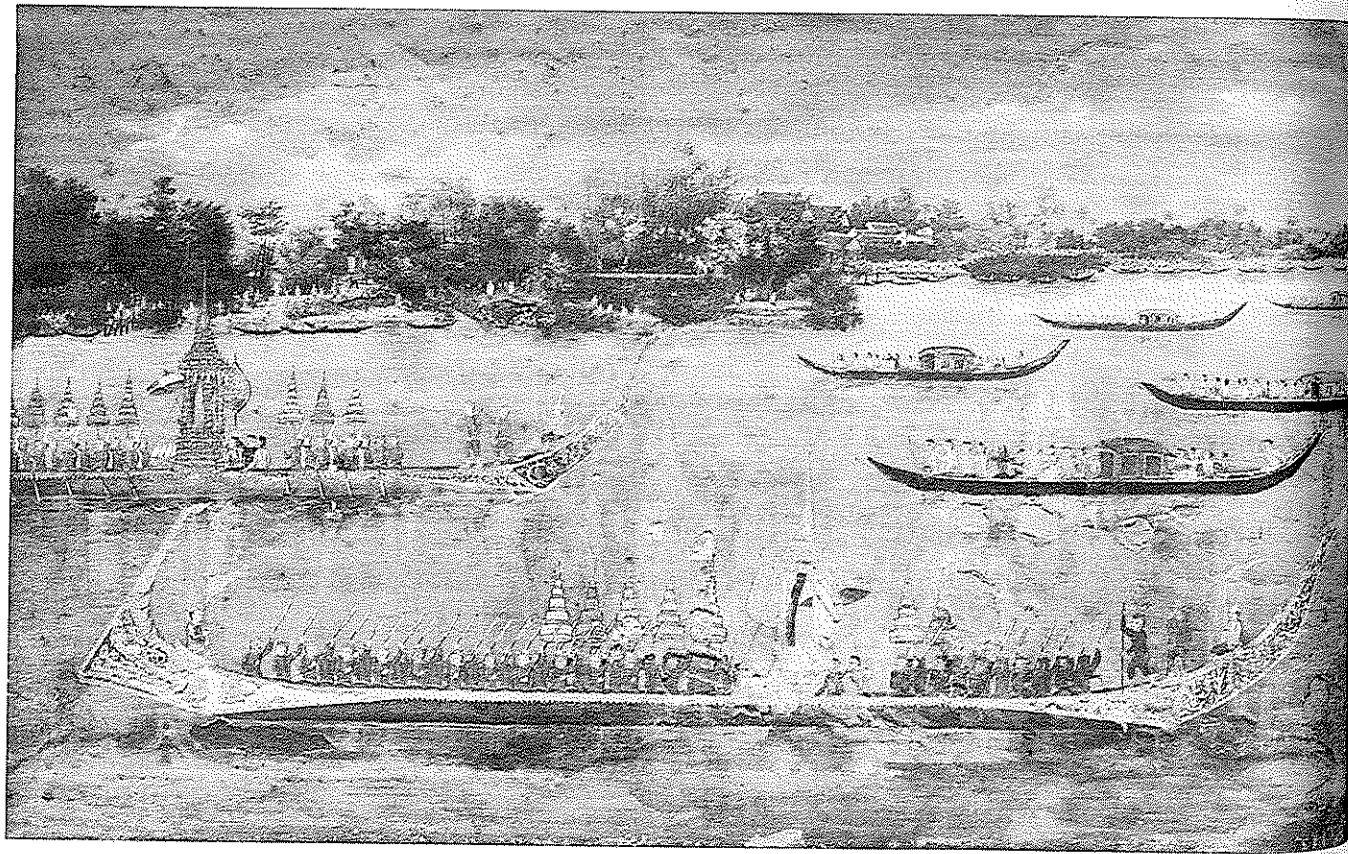
ส่งคืนกลับไปแล้ว และท้ายที่สุดในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็โปรดเกล้าฯ ส่งคืนกลับไปอีกเช่นกัน โดยทั้ง ๒ วาระนั้นเป็นช่วงเวลาที่ยังคงมีอำนาจเหนือล้านช้าง หลังจากนั้นพระบางก็ไม่เคยอัญเชิญมาไทยอีกเลย

พระบาง พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ตามตำนาน

ตำนานการสร้างพระบางปรากฏในพงศาวดารหลวงพระบาง ตามฉบับที่มีอยู่ในศาลาลูกขุน กล่าวว่าพระอรหันต์ชื่อจุลนาคนเถรได้สร้างพระบางขึ้นในศักราช ๒๓๖ ที่เมืองลังกา และได้อธิษฐานบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ๕ พระองค์ ไว้ภายในพระบาง ดังนี้

มีพระอรหันต์องค์หนึ่งชื่อพระจุลนาคนเถรอยู่เมืองลังกาทวีป ประกอบด้วยพระไตรปิฎกคิจะให้พระพุทธรูปสร้างเรื่องไปตราบเท่าถั่วจนถึง ๕๐๐๐ พระวัสสา พระองค์จึงพิเคราะห์ด้วยเหตุจะสร้างรูปพระปฏิมากร จึงให้คน

จิตรกรรมโคลงภาพพระราชพงศาวดาร ตอน "แห่พระแก้วมรกตและพระบางลงมากรุงธนบุรี"

ไปป่าร้องชาวเมืองลังกาทวีปให้มาพร้อมกันแล้ว ให้ช่างปั้นรูปพระพุทธรูปเจ้ายกพระหัตถ์ทั้งสองขึ้นห้ามเมื่อพระยาภิบาลพัสดุ พระยาโกสิยยกไพร่พลมารบกันริมน้ำโรหิณี ครั้นปั้นเสร็จแล้วคนทั้งหลายก็เอาเงินและทองคำ ทองแดง ทองเหลืองมาให้พระจุลนาคนเถรหล่อรูปพระปฏิมากร แล้วชาวเมืองลังกาก็พากันทำสักการบูชาต่างๆ พระจุลนาคนเถรพระยาลังกาพร้อมกันยกเอาพระปฏิมากรขึ้นตั้งไว้ในปราสาท ขนานนามตั้งว่าพระบาง แล้วพระจุลนาคนเถรจึงอัญเชิญพระบรมธาตุ ๕ พระองค์ ใส่ผอบแก้วขึ้นตั้งไว้บนอาสนะทองตรงพระพักตร์พระบาง อธิษฐานว่าพระบางองค์นี้จะได้เป็นที่ไหว้ ที่บูชาแก่เทพยดาตามนุษย์ทั้งปวงถาวรสืบไปถึง ๕๐๐๐ พระวัสสา ก็ขอให้พระบรมธาตุ ๕ พระองค์เสด็จเข้าสู่สถิตอยู่ในรูปพระบางนั้น แล้วพระบรมธาตุเสด็จเข้าอยู่ที่พระนลาตองค์ ๑ อยู่ที่พระหนุองค์ ๑ อยู่ที่พระอุระองค์ ๑ อยู่พระหัตถ์เบื้องขวาองค์ ๑ อยู่พระหัตถ์เบื้องซ้ายองค์ ๑ แล้วพระบางก็ทำปาฏิหาริย์มหัศจรรย์ต่างๆ ได้มีการสมโภช ๗ วัน ๗ คืน"

ในกาลต่อมาพระยาศรีจุลราชได้ขออัญเชิญพระบางจากพระยาสุปินราชเจ้าแผ่นดินเมืองลังกามาประดิษฐานเมืองอินทปัตนคร (กรุงกัมพูชา) ต่อมาพระเจ้าฟ้ารุ่งผู้ครองเมืองศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาวผู้เป็นลูกเขยจึงขออัญเชิญพระบางไปยังเมืองของตน ครั้นเมื่อเดินทางถึงนครเวียงคำ พระยาเวียงคำขออัญเชิญพระบางไว้ทำสักการบูชาก่อน พระเจ้าฟ้ารุ่งจึงพาไพร่พลไปเมืองศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาว

ในศักราช ๘๓๔ (ปี พ.ศ. ๒๐๑๕) สมัยพระยาลำน้ำแสนไทโตรกวานรเจ้าเมืองศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาวให้ท้าวพระยาไปอัญเชิญพระบางจากเมืองเวียงคำมาไว้ที่วัดเชียงกลางเมืองศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาว (เมืองหลวงพระบาง) จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่พระบางได้ประดิษฐานในอาณาจักรล้านช้าง เหตุการณ์หลังจากนี้เป็นการเล่าพระราชพงศาวดาร รวมถึงการกล่าวถึงการอัญเชิญพระบางไปประดิษฐานยังพระอารามต่างๆ ที่กษัตริย์ล้านช้างมีพระราชศรัทธาสถาสร้างขึ้น ในศักราช ๙๒๑ (พ.ศ. ๒๑๐๒) สมัยพระไชยเชษฐาธิราชลงมาตั้งเมืองเวียงจันทน์ มีชื่อว่าเมืองจันทบุรีศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาว แต่พระบางยังอยู่เมืองศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาว จึงเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองหลวงพระบางราชธานีศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาวตามชื่อของพระบาง และในศักราช ๑๐๔๓ (ปี พ.ศ. ๒๒๒๔) ท้าวทองชัยอัญเชิญพระบางลงมาเมืองเวียงจันทน์ศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาว (เมืองเวียงจันทน์) จนกระทั่งถูกอัญเชิญไปกรุงธนบุรี

จากตำนาน หรือพระราชพงศาวดารหลวงพระบางข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระบางทั้งในด้านความศักดิ์สิทธิ์ และระยะเวลาอันยาวนานที่พระบางประดิษฐานในอาณาจักรล้านช้างที่มีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นที่น่าสังเกตว่าการเปลี่ยนชื่อเมืองตามนามของพระบาง หรือการอัญเชิญพระบางไปพร้อมกับการย้ายเมือง แสดงให้เห็นถึงฐานะของพระบางที่เป็นพระพุทธรูปสำคัญอันมีความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นตัวแทนหลักชัยของอาณาจักรด้วย

อัญเชิญพระบางมาไทยถึง ๒ ครั้ง

การอัญเชิญพระบางมาสู่ราชสำนักไทยทั้ง ๒ ครั้งล้วนแต่เกิดจากการขนย้ายทรัพย์สินไพร่พลในฐานะฝ่ายที่มีชัยชนะทั้งสิ้น ครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๓๒๒ สมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพไปปราบกบฏเมืองเวียงจันทน์เมื่อปราบกบฏเรียบร้อยแล้วได้ขนย้ายกวาดต้อนบรรดาเชื้อพระวงศ์ ทหารพลีนมีค่าต่างๆ รวมถึงพระบาง ดังนี้

กองทัพไทยก็เข้าเมืองได้ จับได้ตัวเจ้าอุปฮาด เจ้าหน่อกษัตริย์ และราชบุตรบริวารคนวงศ์ชะแม่มก้านัดและขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงกับทรัพย์สินสิ่งของและเครื่องสรรพศาสตราวุธปืนใหญ่น้อยเป็นอันมาก เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกให้กวาดขนเข้ามาไว้ ณ เมืองพานพร้าวพาคะวันตักกับท้องครอบครัวลาวชาวเมืองทั้งปวง แล้วให้อัญเชิญพระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมรกตและพระบางซึ่งสถิตอยู่ ณ พระวิหารในวังพระเจ้าล้านช้างนั้น อาราธนาลงเรือข้ามฟากมาประดิษฐานไว้ ณ เมืองพานพร้าวด้วย"

ทางกรุงธนบุรีเมื่อทราบข่าวสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพกลับกรุงธนบุรีพร้อมด้วยพระบาง (และพระแก้วมรกต) สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้จัดแต่งสถานที่ และการมหรสพในการสมโภช รวมถึงเสด็จพระราชดำเนินไปรับพระบาง (และพระแก้วมรกต) ด้วยพระองค์เอง ดังนี้

กองทัพถึงเมืองสระบุรีในเดือนยี่ ปีกุน เอกศกศักราช ๑๑๔๑ จึงบอกลงมากกราบทูลพระกรุณาให้ทราบสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสให้หมื่นตมเด็จพระสังฆราช พระราชาคณะทั้งปวงให้ขึ้นไปรับพระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมรกตถึงเมืองสระบุรี แล้วให้แต่งเรือชัยกึ่งขึ้นไปรับพระพุทธรูปด้วย ครั้นมาถึงตำบลบางธรณี จึงเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปรับโดยทางชลมารค พร้อมด้วยกระบวนนาวาพยุหแห่งมาตราบเท่าถึงพระนคร แล้วให้ปลูกโรงรับเสด็จพระพุทธรูปปฏิมากรพระแก้วพระบางอัญเชิญขึ้นประดิษฐานไว้ ณ โรงช้างพระอุโบสถวัดแจ้งภายในพระราชวังตั้งเครื่องสักการบูชาโห่ฟาริการโดยยิ่ง แล้วมีงานมหรสพ

ถวายพุทธสมโภชครบสามวัน

การประดิษฐานพระบางในสมัยกรุงธนบุรีหลังจากเหตุการณ์การสมโภชพระบางข้างต้นแล้วไม่ปรากฏว่ามีการกล่าวถึงพระบางอีกเลยตลอดสมัยกรุงธนบุรี แต่ได้มีการกล่าวถึงพระบางอีกครั้งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบางคืนให้เจ้านันทเสน เพื่ออัญเชิญกลับไปล้านช้าง ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ จึงมีพระราชดำรัสโปรดให้เจ้านันทเสนราชบุตรนั้นกลับไปครองกรุงศรีสัตนาคนหุตสืบต่อไป แล้วเจ้านันทเสนจึงกราบทูลขอพระบางกลับคืนไปด้วย

การที่เจ้านันทเสนทูลขอพระบางกลับคืนไปสู่ล้านช้างอาจไม่ใช่ข้อที่น่าสังเกตมากนัก เพราะพระบางเดิมเคยประดิษฐานในล้านช้างอยู่เก่าก่อน เพียงฉนวนใจว่าเหตุใดเจ้านันทเสนจึงกล้าทูลขอพระราชทานพระพุทธรูปที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นผู้อัญเชิญมาในฐานะเครื่องหมายแห่งชัยชนะจากการปราบกบฏล้านช้าง แต่สิ่งที่น่าสังเกตเป็นพิเศษคือเหตุใดพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานคืนกลับไปโดยง่าย เพราะดังที่กล่าวไปแล้วว่าพระบางเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจเหนือล้านช้างของพระองค์

สาเหตุของการพระราชทานพระบางกลับคืนล้านช้างโดยง่ายน่าจะมีสาเหตุมาจากความเชื่อเรื่องผีรักษาพระพุทธรูปที่เจ้านันทเสนกราบทูลต่อพระองค์ ดังนี้

พระแก้วกับพระบางมีปีศาจที่รักษาพระพุทธรูปไม่ชอบกัน ถ้าอยู่ด้วยกันเมืองใดก็ไม่มีความสุขที่เมืองนั้น การเห็นเป็นอย่างมา ๓ ครั้ง แล้วคือ

แต่เมื่อครั้งพระแก้วมรกตอยู่เมืองเชียงใหม่ กรุงศรีสัตนาคนหุตก็อยู่เย็นเป็นสุข ครั้งพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระแก้วมรกตจากเมืองเชียงใหม่ไปไว้ด้วยกันกับพระบางที่เมืองหลวงพระบาง เมืองเชียงใหม่ก็เป็นกบฏต่อกรุงศรีสัตนาคนหุต แล้วพม่ามาเบียดเบียน จนต้องย้ายราชธานีลงมาตั้งอยู่ ณ นครเวียงจันทน์ ครั้นอัญเชิญพระบางลง

มาไว้นครเวียงจันทน์กับพระแก้วมรกตด้วยกันอีก ก็เกิดเหตุอลาญต่างๆ บ้านเมืองไม่ปกติ จนเสียนครเวียงจันทน์ให้กับกรุงธนบุรี ครั้นอัญเชิญพระแก้วมรกตกับพระบางลงมาไว้ด้วยกันในกรุงธนบุรี ไม่ช้าก็เกิดเหตุอลาญ ขอย่าให้ทรงประดิษฐานพระบางกับพระแก้วมรกตไว้ด้วยกัน

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ปราบดาภิเษก และสร้างพระนครรวมถึงวัดพระศรีรัตนศาสดารามเรียบร้อยแล้ว เอกสารทางประวัติศาสตร์ฉบับต่างๆ ได้กล่าวถึงแต่เพียงพระแก้วมรกตในการอัญเชิญมาสู่พระนครแห่งใหม่ว่า “การก่อสร้างอารามสำเร็จในปิยะโรง ฉศก จุลศักราช ๑๑๔๖ (ปี พ.ศ. ๒๓๒๙) ครั้น ณ วันจันทร์ เดือน ๔ แรม ๑๔ ค่ำ จึงโปรดให้เชิญพระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมรกตจากโรงในพระราชวังเดิมพาคณะวันตกลงเรือพระที่นั่งก็มีเรือแห่เป็นกระบวนข้ามมายังพระอารามที่สร้างใหม่”^๖ คือวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แต่สำหรับพระบางนั้นผู้เขียนเชื่อว่าน่าจะอัญเชิญจากโรงพระราชวังเดิมมาพร้อมกัน หากไม่นำมาประดิษฐานในวัดพระศรีรัตนศาสดารามก็น่าจะต้องอยู่ในเขตพระบรมมหาราชวัง เพราะเป็นพระพุทธรูปสำคัญทั้ง ๒ องค์ ที่พระองค์เองเป็นผู้อัญเชิญมาจากล้านช้าง

ดังนั้นเหตุผลเรื่องความเชื่อของผีรักษาพระแก้วมรกต และผีรักษาพระบางไม่ถูกกันจนทำให้บ้านเมืองทั้ง ๓ แห่งที่อัญเชิญพระพุทธรูปทั้ง ๒ องค์ไว้ด้วยกันเกิดเหตุร้ายจนถึงขั้นเสียบ้านเสียเมือง อีกทั้งในขณะกรุงรัตนโกสินทร์อยู่ในช่วงเวลาเริ่มก่อร่างสร้างเมือง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงพระราชทานพระบางกลับคืนสู่ล้านช้าง จึงสอดคล้องกับเจ้านันทเสนกล้ากราบทูลขอพระราชทานพระบางกลับคืนสู่ล้านช้าง เพราะเจ้านันทเสนเองเป็นผู้ที่แจ้งเรื่องผีที่รักษาพระพุทธรูปทั้งสอง

พระบางถูกอัญเชิญมาสู่ไทยเป็นครั้งที่ ๒ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเหตุเจ้าอนุวงศ์เป็นกบฏ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรด

▶ พระแก้วมรกต พระพุทธรูปประธานที่ประดิษฐานภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร

ถวายพุทธสมโภชครบสามวัน”

การประดิษฐานพระบางในสมัยกรุงธนบุรีหลังจากเหตุการณ์การสมโภชพระบางข้างต้นแล้วไม่ปรากฏว่ามีการกล่าวถึงพระบางอีกเลยตลอดสมัยกรุงธนบุรี แต่ได้มีการกล่าวถึงพระบางอีกครั้งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบางคืนให้เจ้านันทเสน เพื่ออัญเชิญกลับไปล้านช้าง ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ จึงมีพระราชดำรัสโปรดให้เจ้านันทเสนราชบุตรนั้นกลับขึ้นไปครองกรุงศรีสัตนาคนหุตสืบต่อไป แล้วเจ้านันทเสนจึงกราบทูลขอพระบางกลับคืนไปด้วย“

การที่เจ้านันทเสนทูลขอพระบางกลับคืนไปสู่ล้านช้างอาจไม่ใช่ข้อที่น่าสังเกตมากนัก เพราะพระบางเดิมเคยประดิษฐานในล้านช้างอยู่เก่าก่อน เพียงจงใจว่าเหตุใดเจ้านันทเสนจึงกล้าทูลขอพระราชทานพระพุทธรูปที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นผู้อัญเชิญมาในฐานะเครื่องหมายแห่งชัยชนะจากการปราบกบฏล้านช้าง แต่สิ่งที่น่าสังเกตเป็นพิเศษคือเหตุใดพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานคืนกลับไปโดยง่าย เพราะดังที่กล่าวไปแล้วว่าพระบางเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจเหนือล้านช้างของพระองค์

สาเหตุของการพระราชทานพระบางกลับคืนล้านช้างโดยง่ายน่าจะมีสาเหตุมาจากความเชื่อเรื่องผีรักษาพระพุทธรูปที่เจ้านันทเสนกราบทูลต่อพระองค์ ดังนี้

พระแก้วกับพระบางมีปิศาจที่รักษาพระพุทธรูปไม่ชอบกัน ถ้าอยู่ด้วยกันเมืองใดก็ไม่มีความสบายที่เมืองนั้น การเห็นเป็นอย่างมา ๓ ครั้ง แล้วคือ

แต่เมื่อครั้งพระแก้วมรกตอยู่เมืองเชียงใหม่ กรุงศรีสัตนาคนหุตก็อยู่เย็นเป็นสุข ครั้งพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชพระแก้วมรกตจากเมืองเชียงใหม่ไปไว้ด้วยกันกับพระบางที่เมืองหลวงพระบาง เมืองเชียงใหม่ก็เป็นกบฏต่อกรุงศรีสัตนาคนหุต แล้วพมามาเบียดเบียน จนต้องย้ายราชธานีลงมาตั้งอยู่ ณ นครเวียงจันทน์ ครั้นอัญเชิญพระบางลง

มาไว้นครเวียงจันทน์กับพระแก้วมรกตด้วยกันอีก ก็เกิดเหตุจลาจลต่างๆ บ้านเมืองไม่ปกติ จนเสียนครเวียงจันทน์ให้กับกรุงธนบุรี ครั้นอัญเชิญพระแก้วมรกตกับพระบางลงมาไว้ด้วยกันในกรุงธนบุรี ไม่ช้าก็เกิดเหตุจลาจล ขอย่าให้ทรงประดิษฐานพระบางกับพระแก้วมรกตไว้ด้วยกัน“

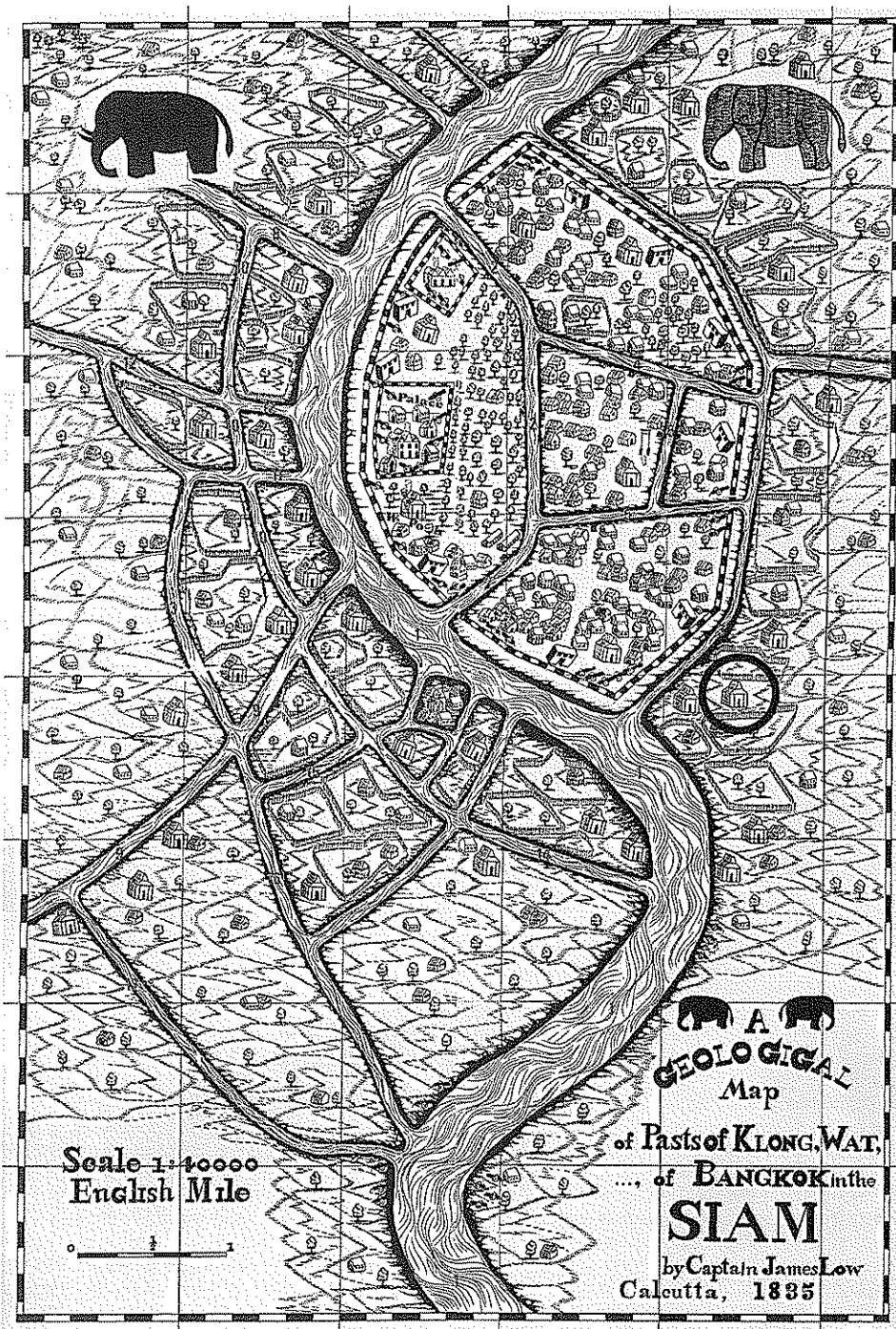
หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ปราบดาภิเษก และสร้างพระนครรวมถึงวัดพระศรีรัตนศาสดารามเรียบร้อยแล้ว เอกสารทางประวัติศาสตร์ฉบับต่างๆ ได้กล่าวถึงแต่เพียงพระแก้วมรกตในการอัญเชิญมาสู่พระนครแห่งใหม่ว่า “การก่อสร้างอารามสำเร็จในปิยะโรง ฉศก จุลศักราช ๑๑๔๖ (ปี พ.ศ. ๒๓๒๙) ครั้น ณ วันจันทร์ เดือน ๔ แรม ๑๔ ค่ำ จึงโปรดให้เชิญพระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมรกตจากโรงในพระราชวังเดิมพากระบวนมาตั้งพระอารามที่สร้างใหม่”^๖ คือวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แต่สำหรับพระบางนั้นผู้เขียนเชื่อว่าน่าจะอัญเชิญจากโรงพระราชวังเดิมมาพร้อมกัน หากไม่นำมาประดิษฐานในวัดพระศรีรัตนศาสดารามก็น่าจะต้องอยู่ในเขตพระบรมมหาราชวัง เพราะเป็นพระพุทธรูปสำคัญทั้ง ๒ องค์ ที่พระองค์เองเป็นผู้อัญเชิญมาจากล้านช้าง

ดังนั้นเหตุผลเรื่องความเชื่อของผีรักษาพระแก้วมรกต และผีรักษาพระบางไม่ถูกกันจนทำให้บ้านเมืองทั้ง ๓ แห่งที่อัญเชิญพระพุทธรูปทั้ง ๒ องค์ไว้ด้วยกันเกิดเหตุร้ายจนถึงขั้นเสียบ้านเสียเมือง อีกทั้งในขณะกรุงรัตนโกสินทร์อยู่ในช่วงเวลาเริ่มก่อร่างสร้างเมือง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงพระราชทานพระบางกลับคืนสู่ล้านช้าง จึงสอดคล้องกับเจ้านันทเสนกล้ากราบทูลขอพระราชทานพระบางกลับคืนสู่ล้านช้าง เพราะเจ้านันทเสนเองเป็นผู้ที่แจ้งเรื่องผีที่รักษาพระพุทธรูปทั้งสอง

พระบางถูกอัญเชิญมาสู่ไทยเป็นครั้งที่ ๒ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเหตุเจ้านองค์เป็นกบฏ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรด

▶ พระแก้วมรกต พระพุทธรูปประธานที่ประดิษฐานภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร

◀ วัดจักรวรรดิราชาวาส พระอารามนอกพระนครที่เคยประดิษฐานพระบาง (วงกลม) บนแผนที่กรุงเทพมหานครจัดทำโดย ร้อยโทเจมส์ โลว์ พ.ศ. ๒๓๗๘ ที่แสดงบริเวณที่ตั้งพระบรมมหาราชวัง และสถานที่สำคัญๆ

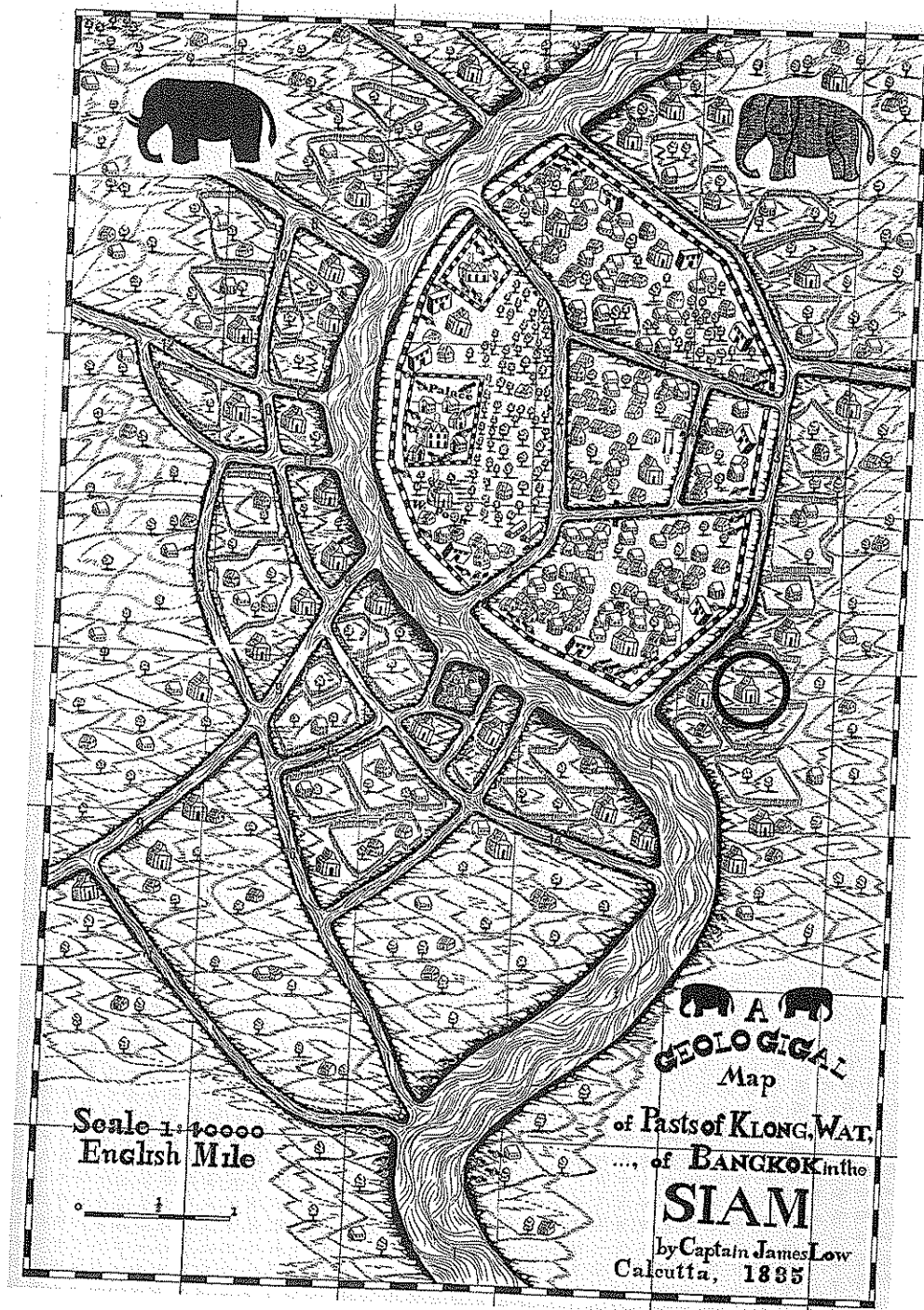
▶ รูปหล่อเจ้าพระยาบดินทรเดชา ขนาดเท่าคนจริง หล่อด้วยโลหะ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๑ ประดิษฐานภายในศาลเจ้าพระยาบดินทรเดชา วัดจักรวรรดิราชาวาส

เกล้าฯ ให้พระยาราชสุภาวดี (ต่อมาคือ เจ้าพระยาบดินทรเดชา) ยกทัพไปปราบ เมื่อปราบกบฏเป็นที่เรียบร้อยแล้วได้นำพระบางกลับลงมาสู่กรุงรัตนโกสินทร์ด้วย จึงมีประเด็นที่น่าสนใจว่าเจ้าพระยาบดินทรเดชา “รู้” หรือ “ไม่รู้” เรื่องผีรักษาพระบาง เพราะหากรู้เรื่องผีรักษาพระบางแล้วเหตุใดเจ้าพระยาบดินทรเดชาจึงนำพระบางกลับ

มาสู่กรุงรัตนโกสินทร์อีก

เจ้าพระยาบดินทรเดชา “รู้” หรือ “ไม่รู้” เรื่องผีรักษาพระบาง

เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เป็นบุตรคนที่ ๔ ของเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) กำเนิดแต่คุณหญิงฟัก

◀ วัดจักรวรรดิราชาวาส พระอารามนอกพระนครที่เคยประดิษฐานพระบาง (วงกลม) บนแผนที่กรุงเทพมหานครจัดทำโดย ร้อยโทเจมส์ โลว์ พ.ศ. ๒๓๘๕ ที่แสดงบริเวณที่ตั้งพระบรมมหาราชวังและสถานที่สำคัญๆ

▶ รูปหล่อเจ้าพระยาบดินทรเดชา ขนาดเท่าคนจริง หล่อด้วยโลหะ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๑ ประดิษฐานภายในศาลเจ้าพระยาบดินทรเดชา วัดจักรวรรดิราชาวาส

เกล้าฯ ให้พระยาราชสุภาวดี (ต่อมาคือ เจ้าพระยาบดินทรเดชา) ยกทัพไปปราบ เมื่อปราบกบฏเป็นที่เรียบร้อยแล้วได้นำพระบางกลับมาสู่กรุงรัตนโกสินทร์ด้วย จึงมีประเด็นที่น่าสนใจว่าเจ้าพระยาบดินทรเดชา “รู้” หรือ “ไม่รู้” เรื่องผีรักษาพระบาง เพราะหากรู้เรื่องผีรักษาพระบางแล้วเหตุใดเจ้าพระยาบดินทรเดชาจึงนำพระบางกลับ

มาสู่กรุงรัตนโกสินทร์อีก

เจ้าพระยาบดินทรเดชา “รู้” หรือ “ไม่รู้” เรื่องผีรักษาพระบาง

เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เป็นบุตรคนที่ ๔ ของเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) กำเนิดแต่คุณหญิงพัก

เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๓๒๐ ตรงกับปลายรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เหตุการณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชพระราชทานคืนพระบางกลับสู่ล้านช้าง เพราะเหตุผลในเรื่องผีรักษาพระแก้วมรกตและผีรักษาพระบางไม่ถูกกันน่าจะเกิดประมาณปี พ.ศ. ๒๓๒๓ อันเป็นที่ที่อัญเชิญพระแก้วมรกตจากโรงในพระราชวังเดิมมาประดิษฐานในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระบรมมหาราชวัง ดังนั้นเหตุการณ์จึงเกิดช่วงเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) มีอายุประมาณ ๗ ปี ต่อมาเจ้าพระยาอภัยราชา (ปิ่น) ผู้เป็นบิดาได้นำตัวนายสิงห์เข้ารับราชการในสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ซึ่งสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร คือ พระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระราชสมภพปี พ.ศ. ๒๓๓๐ เมื่อเทียบเหตุการณ์การพระราชทานพระบางกลับคืนล้านช้าง ช่วงเวลานั้นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรจะมีพระชนมายุ ๑๓ พรรษา หากเมื่อพิจารณาถึงเรื่องพระ

ชนมายุ และการสนองงานในราชสำนักจึงน่าเป็นไปได้ว่าพระองค์ได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีรักษาพระแก้วและพระบางไม่ถูกกัน

รวมถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวอันเป็นสมัยที่เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) อัญเชิญพระบางมาสู่พระนคร พระองค์ได้รับรู้เรื่องผีรักษาพระแก้วและพระบางจึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) อัญเชิญไปไว้วัดจักรวรรดิราชาวาส เพราะเป็นพระอารามที่อยู่นอกพระนคร เพื่อไม่ให้ใกล้ชิดกับพระแก้วมรกตที่ประดิษฐานอยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระบรมมหาราชวัง ปรากฏหลักฐานดังนี้

ครั้นเมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว...จึงทรงพระราชศรัทธาให้เชิญพระบาง พระแทกรคำ พระฉันทมอ ไว้ในหอพระนาค วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ครั้นภายหลังได้ทรงสดับการแต่หลังมา จึงทรงดำริว่าจะขัดแเก่การซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ได้ทรงบังคับมาแต่ก่อน เพื่อจะเป็นมงคลแก่พระนครหาควรไม่ ควรจะให้พระมีชื่อซึ่งลวามนับถือว่ามีปีศาจสิง ๓ พระองค์ให้ไปอยู่ภายนอกพระนคร

จึงพระราชทานพระบางให้เจ้าพระยาบดินทรเดชาเชิญไปไว้วัดพระรัตนาวาส พระราชทานพระฉันทมอให้เจ้าพระยาพลเทพ (ฉิม) ไปไว้วัดอัมรินทร์ พระราชทานพระแทกรคำให้พระยาราชมนตรี (กู) ไปไว้วัดคฤหบดีเป็นภายนอกพระนครทั้งสามพระองค์

จากเหตุผลข้างต้นจึงน่าจะเชื่อได้ว่าเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) รับรู้เรื่องความเชื่อเรื่องผีรักษาพระแก้วและพระบางไม่ถูกกันจากคำบอกเล่าของผู้คนในราชสำนัก หรือคำเล่าของบิดาก็เป็นได้

เมื่อเป็นเช่นนี้เหตุผลที่เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) อัญเชิญพระบางกลับมาสู่ราชสำนักไทยเป็นครั้งที่ ๒ จึงน่าจะเป็นการแสดงถึงแสนยานุภาพของฝ่ายที่มีชัยชนะเหนือศัตรู “พระบางจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจเหนือล้านช้าง”

อัญเชิญมา “เพราะการเมือง” ส่งคืนกลับ “เพราะความเชื่อ”

การอัญเชิญพระบางจากล้านช้างมาสู่ราชสำนักไทยทั้งในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ล้วนแล้วแต่เป็นผลจากการสู้รบที่ฝ่ายไทยได้รับชัยชนะทั้งสิ้น การอัญเชิญพระบางมาพร้อมกับทรัพย์สินมีค่าจึงอาจแสดงได้ว่าการอัญเชิญพระบางมาสู่ราชสำนักไทยเป็นเหตุผลทางการเมือง ทั้งเพื่อแสดงถึงอำนาจที่มีเหนือกว่า รวมถึงการทำลายขวัญอันเป็นหลักชัยของบ้านเมืองเพื่อไม่ให้มีใจคิดแข็งเมืองขึ้นมาอีก

การอัญเชิญพระบางจากราชสำนักไทยกลับสู่ล้านช้างในครั้งที่ ๑ เพราะพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงเชื่อเรื่องผีรักษาพระแก้วมรกตและผีรักษาพระบางไม่ถูกกันจึงพระราชทานคืนให้กับเจ้านันทเสนตาม

▲ วัดจักรวรรดิราชาวาส ภาพจากหนังสือ “วัดจักรวรรดิราชาวาสรวมหาวิหาร ๒๕๔๐”

▶ พระบาง (องค์ปัจจุบัน) ประดิษฐานภายในพระราชมณเฑียรเมืองหลวงพระบาง (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมืองหลวงพระบาง) ภาพโปสเตอร์ที่ คุณธีระพงษ์ มะลาคุ่ม เพื่อนผู้เขียนนำมาฝากจากหลวงพระบาง ซึ่งภายในพิพิธภัณฑสถานห้ามการถ่ายรูป

ที่เจ้านันทเสนทูลขอพระราชทานนำกลับไปล้านช้างดังเดิม

การอัญเชิญพระบางจากราชสำนักไทยกลับสู่ล้านช้างในครั้งที่ ๒ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. ๒๔๐๙ พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าอุปราชเมืองหลวงพระบางอัญเชิญพระบางกลับสู่ล้านช้าง (หลวงพระบาง) เช่นเดิม ดังนี้

ครั้นมาถึงปีอิฐศก เจ้าอุปราชเมืองหลวงพระบางลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้รับพระบางขึ้นไปประดิษฐานไว้เมืองหลวงพระบางตาม

อัญเชิญมา “เพราะการเมือง” ส่งคืนกลับ “เพราะความเชื่อ”

การอัญเชิญพระบางจากล้านช้างมาสู่ราชสำนักไทย ทั้งในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ล้วนแล้ว แต่เป็นผลจากการสู้รบที่ฝ่ายไทยได้รับชัยชนะทั้งสิ้น การอัญเชิญพระบางมาพร้อมกับทรัพย์สินมีค่าจึงอาจแสดงได้ว่าการอัญเชิญพระบางมาสู่ราชสำนักไทยเป็นเหตุผลทางการเมือง ทั้งเพื่อแสดงถึงอำนาจที่มีเหนือกว่า รวมถึงการทำลายขวัญอันเป็นหลักชัยของบ้านเมืองเพื่อไม่ให้มีใจคิดแข็งเมืองขึ้นมาอีก

การอัญเชิญพระบางจากราชสำนักไทยกลับสู่ล้านช้าง ในครั้งที่ ๑ เพราะพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงเชื่อเรื่องผีรักษาพระแก้วมรกตและผีรักษาพระบางไม่ถูกกันจึงพระราชทานคืนให้กับเจ้านันทเสนตาม

▲ วัดจักรวรรดิราชาวาส ภาพจากหนังสือ “วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร ๒๕๔๐”

▶ พระบาง (องค์ปัจจุบัน) ประดิษฐานภายในพระราชวังหลวง เมืองหลวงพระบาง (พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหลวงพระบาง) ภาพโปสเตอร์ที่ คุณธีระพงษ์ มะลาคุ้ม เพื่อนผู้เขียนนำมาฝากจากหลวงพระบาง ซึ่งภายในพิพิธภัณฑ์ห้ามการถ่ายรูป

ที่เจ้านันทเสนทูลขอพระราชทานนำกลับไปล้านช้างดังเดิม

การอัญเชิญพระบางจากราชสำนักไทยกลับสู่ล้านช้าง ในครั้งที่ ๒ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. ๒๔๐๙ พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าอุปราชเมืองหลวงพระบางอัญเชิญพระบางกลับสู่ล้านช้าง (หลวงพระบาง) เช่นเดิม ดังนี้

ครั้นมาถึงปีอิฐศก เจ้าอุปราชเมืองหลวงพระบางลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้รับพระบางขึ้นไปประดิษฐานไว้เมืองหลวงพระบางตาม

เดิม เจ้าอุปฮาดราชวงษ์ได้เชิญเสด็จพระบางออกจากวัดจักรวรรดิราชาวาส ณ เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เวลาเพลแล้วโปรดให้ไปประทับไว้ที่พระตำหนักน้ำ ทำการสมโภชอยู่ ๓ วัน แล้วบอกบุญพระราชทานพระเปรียญ การสัต์บุรุษแห่ขึ้นไปส่งเพียงปากเกร็ด

เหตุผลในการพระราชทานพระบางคืนกลับไปสู่ล้านช้างในครั้งนี้ ๒ ไม่ต่างกับเหตุผลครั้งแรก คือการเชื่อถือว่าผีรักษาพระพุทธรูปทั้ง ๒ องค์ เมื่ออยู่เมืองใดเมืองนั้นย่อมประสบความเดือดร้อน

กล่าวคือความเชื่อเรื่องนี้ปรากฏครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระองค์จึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานคืนพระบางกลับสู่ล้านช้าง และในการอัญเชิญพระบางมาสู่ราชสำนักไทยครั้งที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) อัญเชิญพระบางไปยังพระอารามนอกพระนคร เพราะไม่ต้องการให้พระบางอยู่ภายในพระบรมมหาราชวังอันเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต และในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพบหลักฐานว่า “เสนาบดีเข้าชื่อกันทำเรื่องราวทูลเกล้าฯ ถวายเรื่องราวทูลเกล้าฯ ว่าพระบาง พระพุทธรูปทำให้ฝนแล้ง” โฉงจันกันทั่วพระนครถึงเรื่องผีรักษาพระแก้วมรกตและพระบาง ดังนี้

แลเมื่อปีชวดศก^๑ เกิดฝนแล้งข้าวแพง ท่านเสนาบดีเข้าชื่อกันทำเรื่องราวทูลเกล้าฯ ทูลกระหม่อมถวายว่า

ด้วยได้ยิณราษฎรหลายหลายพวกหลายเหล่าบ่นขบขิบกันอยู่เนืองๆ มานานแล้วว่า ครั้นตั้งแต่พระเลืมเมืองเวียงจัน ซึ่งมาอยู่เมืองหนองคาย เชิญลงมาไว้ในกรุงเทพมหานคร เมื่อปลายปีมะเส็งนพศก^๒ แลพระสยเมืองเวียงจัน ซึ่งมาอยู่ด้วยพระเลืม ณ เมืองหนองคาย แลพระแสนเมืองมหาไชยเชิญมาไว้ ณ วัดประทุมวนาราม

เมื่อปลายปีมะเมียสัมฤทธิ์ศก^๓ นั้นมา ฝนในแขวงกรุงเทพมหานครน้อยไปกว่าแต่ก่อนทุกปี ต้องบ่นว่าฝนแล้งทุกปี ลางพวกก็ว่าพระพุทธรูปเหล่านี้ไปอยู่ที่ไหนของแพงที่นั่น แล้วของลาวเขาถือว่าพระพุทธรูปของบ้านร้าง

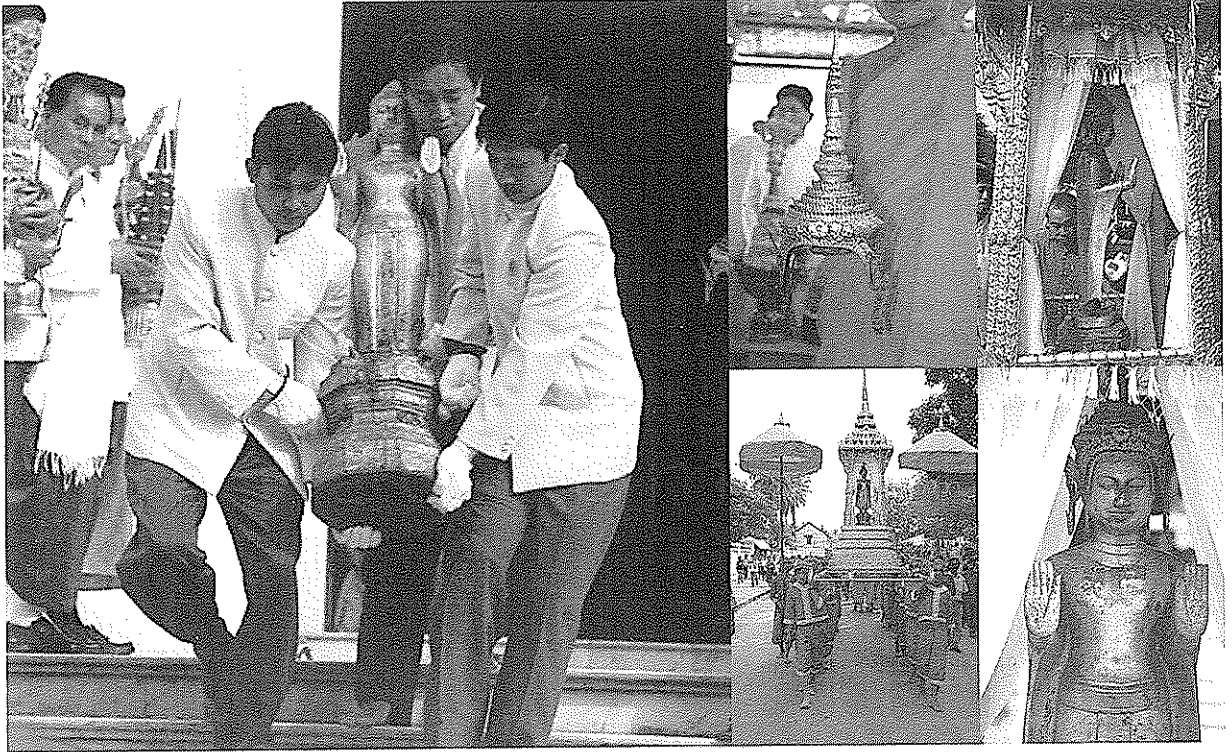
พระบาง

เมืองเสียม ปิตามักสิงสู่ ลาวเรียกว่า พุทธยักข รังเกียจนักไม่ให้เข้าบ้านเข้าเมือง

ข้าพระพุทธเจ้าได้ฟังเนืองๆ จึงได้ปรึกษากัน รำพึงถึงกาลเก่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์เป็นแม่ทัพเสด็จขึ้นไปตีเมืองเวียงจันครั้งก่อน ก็ได้พระพุทธรูปมีชื่อทั้งปวงในเมืองนั้นมาอยู่ในอำนาจ แต่ทรงเลือกให้เชิญลงมากรุงธนบุรี แต่พระแก้วมรกตกับพระบาง ๒ พระองค์ พระพุทธรูปมีชื่อนอกนั้น โปรดให้คงอยู่เมืองเวียงจัน

ครั้นได้เสด็จเล็งถวัลยราชสมบัติแล้ว ทรงจัดการแผ่นดิน และสร้างพระนครพระราชวังใหม่ เจ้านันทเสนแลเจ้าเขี้ยวค่อมท่ายสวน กราบพระกรุณาว่า

พระแก้วกับพระบางมีปิตามักที่รักษาพระพุทธรูปไม่ชอบกัน ถ้าอยู่ด้วยกันเมืองใดก็ไม่มี ความสบายที่เมืองนั้น

ในทุกปีเทศกาลงานบุญปีใหม่ (สงกรานต์) จะมีพิธีอัญเชิญพระบางออกมาจากพระราชวังหลวง เมืองหลวงพระบาง มาให้ประชาชนตรงน้ำที่วัดใหม่สุวรรณภูมาราม ที่อยู่ใกล้ๆ กัน นับว่าเป็นโอกาสเดียวที่จะได้มีโอกาสเห็นองค์พระบางอย่างใกล้ชิด (ภาพจาก <http://www.go-lao.com>)

การเห็นเป็นอย่างมา ๓ ครั้งแล้ว...

.....
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเห็นด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมว่า จะขอรับพระราชทานพระพุทธรูปที่ลาวนับถือ คือพระเสิม พระลัย พระแสน ฤาพระบาง พระแทกรคำ พระฉั่น สมอ พระมีชื่ออื่นๆ ด้วย พระราชทานคืนให้เจ้าเมืองหัวเมืองลาวที่เดิม ฤาเมืองอื่นที่นับถือรับไปไว้ทำบูชา ฤาถ้าทรงดำริเห็นว่า ได้เชิญมาแล้ว จะคืนไปเป็นที่เสื่อมเสียพระเกียรติยศ ก็ขอพระราชทานพระบางไปเมืองหลวงพระบาง ให้ได้ประดิษฐานอยู่ตามชื่อเมืองเดิม ก็จะเป็นพระเกียรติยศมากด้วยทำให้เมืองนั้นซึ่งเป็นข้าของข้าหม่อมมาคงชื่อเดิม

.....
ควรมิควรสุดแล้วแต่จะพระกรุณาโปรด^๑

การเข้าชื่อของเสนาบดีกราบทูลเหตุการณ์ราษฎร

โจษจันเรื่องฝึกรักษาพระพุทธรูปทั้ง ๒ องค์ ไม่ถูกกันจึงเกิดเหตุเดือดร้อน “ไม่มีความสุขสบายที่เมืองนั้น” ในปี พ.ศ. ๒๔๐๗ เหตุการณ์นี้ได้แสดงให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องฝึกรักษาพระพุทธรูปทั้ง ๒ องค์ ที่รำลึกตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นที่รับรู้สืบต่อมาทั้งในส่วนของราชสำนักและราษฎร หลังจากนั้นอีกเพียง ๒ ปี พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบางคืนกลับไปสู่เมืองหลวงพระบางตามแต่ครั้งเมื่อพระบางประดิษฐานที่ล้านช้างเป็นครั้งแรก

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้น่าเชื่อว่าการพระราชทานคืนพระบางกลับสู่ล้านช้างของราชสำนักไทยทั้ง ๒ ครั้ง ในช่วงเวลาที่ราชสำนักไทยยังคงมีอำนาจเหนือล้านช้างมาจากเหตุผลเรื่องความเชื่อในฝึกรักษาพระแก้วมรกตและพระบางไม่ถูกกันเป็นสำคัญ

บทสรุป

“พระบาง” อาจไม่ใช่พระพุทธรูปสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย แต่มีความพิเศษกว่าพระพุทธรูปองค์อื่นๆ เพราะเป็นพระพุทธรูปต่างบ้านต่างเมืองที่ถูกอัญเชิญมาสู่

ในทุกปีเทศกาลงานบุญปีใหม่ (สงกรานต์) จะมีพิธีอัญเชิญพระบางออกมาจากพระราชวังหลวง เมืองหลวงพระบาง มาให้ประชาชนสรงน้ำที่วัดใหม่สุวรรณภูมาราม ที่อยู่ใกล้ๆ กัน นับว่าเป็นโอกาสเดียวที่จะได้มีโอกาสเห็นองค์พระบางอย่างใกล้ชิด (ภาพจาก <http://www.go-lao.com>)

การเห็นเป็นอย่างมา ๓ ครั้งแล้ว...

.....
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงเห็นด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมว่า จะขอรับพระราชทานพระพุทธรูปที่ลาวนับถือ คือพระเสียม พระสัย พระแสน ฤาพระบาง พระแทรกคำ พระฉันทสมอ พระมีชื่ออื่นๆ ด้วย พระราชทานคืนให้เจ้าเมืองหัวเมืองลาวที่เดิม ฤาเมืองอื่นที่นับถือรับไปไว้ทำบูชา ฤาถ้าทรงดำริเห็นว่า ได้เชิญมาแล้ว จะคืนไปเป็นที่เสื่อมเสียพระเกียรติยศ ก็ขอพระราชทานพระบางไปเมืองหลวงพระบาง ให้ได้ประดิษฐานอยู่ตามชื่อเมืองเดิม ก็จะเป็นพระเกียรติยศมากด้วยทำให้เมืองนั้นซึ่งเป็นข้าของข้าทูลเกล้าขอเดิมนั้น

.....
ควรมิควรสุดแล้วแต่จะพระกรุณาโปรด^{๑๒}

การเข้าชื่อของเสนาบดีกราบทูลเหตุการณ์ราชบรร

โชนจนเรื่องพิธีรักษาพระพุทธรูปทั้ง ๒ องค์ ไม่ถูกกันจึงเกิดเหตุเดือดร้อน “ไม่มีความสบายที่เมืองนั้น” ในปี พ.ศ. ๒๔๐๗ เหตุการณ์นี้ได้แสดงให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องพิธีรักษาพระพุทธรูปทั้ง ๒ องค์ ที่รำลือตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นที่รับรู้สืบต่อมาทั้งในส่วนราชสำนักและราษฎร หลังจากนั้นอีกเพียง ๒ ปี พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบางคืนกลับไปสู่เมืองหลวงพระบางตามแต่ครั้งเมื่อพระบางประดิษฐานที่ล้านช้างเป็นครั้งแรก

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้น่าเชื่อว่าการพระราชทานคืนพระบางกลับสู่ล้านช้างของราชสำนักไทยทั้ง ๒ ครั้ง ในช่วงเวลาที่ราชสำนักไทยยังคงมีอำนาจเหนือล้านช้างมาจากเหตุผลเรื่องความเชื่อในพิธีรักษาพระแก้วมรกตและพระบางไม่ถูกกันเป็นสำคัญ

บทสรุป

“พระบาง” อาจไม่ใช่พระพุทธรูปสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย แต่มีความพิเศษกว่าพระพุทธรูปองค์อื่นๆ เพราะเป็นพระพุทธรูปต่างบ้านต่างเมืองที่ถูกอัญเชิญมาสู่

ราชสำนักไทยถึง ๒ ครั้ง ในฐานะที่ฝ่ายราชสำนักไทยทำศึกมีชัยชนะ เป็นสิ่งแสดงถึงวีรกรรมของแม่ทัพ และอำนาจที่เหนือกว่าล้านช้าง แต่สุดท้ายต้องส่งคืนกลับไปยังเมืองที่เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ทั้ง ๒ ครั้ง เช่นกัน

การอัญเชิญพระบางมาสู่ราชสำนักไทยทั้ง ๒ ครั้ง เป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ทางการเมือง โดยเฉพาะการอัญเชิญพระบางในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) รับรู้ถึงพิธีรักษาพระแก้วมรกตและพระบางแต่ยังคงอัญเชิญพระบางกลับสู่พระนคร จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่า “พระบาง คือสัญลักษณ์แห่งอำนาจเหนือล้านช้าง” แต่การอัญเชิญพระบางกลับสู่ล้านช้างทั้ง ๒ ครั้ง เป็นผลมาจากความเชื่อถือเรื่องพิธีรักษาพระพุทธรูปทั้งสองไม่ถูกกัน จะบันดาลให้เกิดเหตุร้ายในบ้านเมือง

การตอบย้ำถึงเรื่องการเมืองในการอัญเชิญพระบางมาสู่ราชสำนักไทย อันเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจเหนือล้านช้างได้ปรากฏแฝงในถ้อยคำเสนอแนะของเสนาบดีที่เข้าชื่อกันทำเรื่องทูลเกล้าฯ ถวายเรื่องราชบรรทัดว่าพระบางเป็นพระพุทธรูปที่ทำให้ฝนแล้งถึงการแก้ปัญหาเรื่องนี้ว่า

“ถ้าถ้าทรงดำริเห็นว่า ได้เชิญมาแล้ว จะคืนไปเป็นที่เสื่อมเสียพระเกียรติยศ ก็ขอพระราชทานพระบางไปเมืองหลวงพระบาง ให้ได้ประดิษฐานอยู่ตามชื่อเมืองเดิม ก็จะเป็นพระเกียรติยศมากด้วยทำให้เมืองนั้นซึ่งเป็นข้าของข้าทูลเกล้าขอเดิมนั้น

เชิงอรรถ

^๑ ประชุมพงศาวดาร ฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๙, (๒๕๔๕), น. ๕๖.

^๒ พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒, (๒๕๓๕), น. ๒๒๒.

^๓ เรื่องเดียวกัน, น. ๒๒๒.

^๔ เรื่องเดียวกัน, น. ๒๓๘.

^๕ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), (๒๕๔๘), น. ๒๘๔-๒๘๕.

^๖ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), (๒๕๓๑), น. ๒๔.

^๗ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), น. ๒๘๕-๒๘๖.

^๘ เรื่องเดียวกัน, น. ๒๘๘.

^๙ ปี พ.ศ. ๒๔๐๗

^{๑๐} ปี พ.ศ. ๒๔๐๐

^{๑๑} ปี พ.ศ. ๒๔๐๑

^{๑๒} พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), น. ๒๘๔-๒๘๕.

บรรณานุกรม

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (๒๕๕๒). พระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องจดหมายเหตุของพระเจ้าไปยกาเธอ กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอกวัดโพธิ์) ตั้งแต่ จ.ศ. ๑๑๒๙ ถึง ๑๑๕๒ เป็นเวลา ๕๓ ปี. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : ศรีปัญญา.

ปฐมพงษ์ สุขเล็ก. (๒๕๕๕). สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช : เรื่องเล่า และการประกอบสร้าง ความหมาย. ปริญญาโท ศศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ประชุมพงศาวดาร ฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๙, (๒๕๔๕), กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ปาริมาตร์ เครือทอง. “พุทธคุณพระแก้วมรกต,” ใน ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๑ (พฤศจิกายน ๒๕๕๑), น. ๗๒-๘๓.

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงตรวจชำระ และทรงนิพนธ์อธิบาย, (๒๕๓๑). พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), (๒๕๔๘). พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.

พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒, (๒๕๓๕). พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

ภาสกร วงศ์ดาว. เจ้าอนุวงศ์ กบฏ หรือ วีรบุรุษ. (๒๕๕๓). กรุงเทพฯ : ยิปซี กรุ๊ป.

ศานติ ภักดีคำ. “พระแก้วมรกตเคยประดิษฐานที่วัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์)? ข้อมูลที่ถูกหลงลืมใน ‘สังคดียางค์’,” ใน ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๑ (พฤศจิกายน ๒๕๕๓), น. ๑๑๐-๑๑๙.

สมเด็จพระเจ้าตากสิน จอมบดินทร์มหาราช. (๒๕๓๕?). ม.ป.ท.